

ski proizvodnji so zbrani koristni podatki o polizdelkih. Analize bron, s katerimi so določali primesi ter skušali ugotoviti izvor kovine, niso prinesle željenih rezultatov. Ugotovili so, da je mešanje in pretaljevanja stari kosov kovine zbrisalo vse sledi izvora.

Poglavje o teri sigilati, ki ga je napisala Rajka Makjanić, je v popolnem nasprotju s prvim delom, in sicer po dobri tehnični opremi in odlični študiji. Obravnavana je uvožena fina keramika od konca 1. st. pr. Kr. do začetka 5. st. Katalog je jasn, natančen, s kakovostnimi risbami. V natančni študiji so analizirane oblike, sestava keramike, žigi, mere, delavnice. Najobsežnejše poglavje je posvečeno italjski sigilati, ki je tudi najmočnejše zastopana. Sledijo obravnave primerkov iz južne Galije, Lezoux, vzhodne Galije, Rheinza-berna, Westerndorfa in Pfaffenhofna, za njimi afriška sigilata, panonske in mezijske delavnice reliefne keramike, panonske delavnice žigosane keramike in na koncu korintska reliefna keramika. Ugotovitve so zelo pomembne za razumevanje trgovine v Sisciji in na širšem območju Panonije. Dalo se je rekonstruirati sorazmerne količine uvožene keramike v posameznih obdobjih. Ugotovljeno je bilo, na primer, da so uvažali tero sigilato iz Italije v "valovih". Rajka Makjanić je tako zapolnila veliko vrzel v objavah, hkrati pa je njena študija korak naprej v raziskavah keramične produkcije ter trgovskih povezav.

Očitno je bil namen knjige dvojen: temeljna objava tere sigilate ter pregled arheološke problematike in drobnega gradiva iz Siscije v svetovni literaturi. Žal je bil koncept že v osnovi ali šele v izvedbi popolnoma zgrešen. Prvi del s slabim slikovnim gradivom in nezanimivo študijo ne prinaša nič novega niti poznavalcu niti nekemu, ki si želi samo osnovne informacije. Bolj smiselne bi bile kakovostne primarne objave v domačih hrvaških revijah z daljšimi povzetki v svetovnih jezikih. Pomanjkljivosti kažejo tudi na slabo uredniško politiko serije (ni recenzentov in profesionalnega tehničnega urejanja). Da bomo knjigo še zelo pogosto vzeli v roko in citirali, je edinole zasluga Rajke Makjanić. Njeno delo bi zaslužilo samostojno objavo, ki je ne bi bremenil prispevek Remze Koščević.

Jana HORVAT

Ljiljana Bjelajac: *Amfore gornjeg Podonavja*. Arheološki inštitut Beograd, Posebna izdanja 30. Beograd, 1996. 144 strani, 4 tabele črno belih fotografij.

V kratkem uvodu avtorica spregovori o pomenu študija amfor, kot temelju ekonomske in trgovinske raziskave v antiki. Na kratko pojasni proizvodnjo transportnega posodja, postopke izdelave in žigosanje posodja, oziroma označevanje s tituli picti in tituli puncti. Napisi se največkrat nanašajo na lastnika proizvajalca, včasih pa označujejo tudi vsebino.

Amfore so bile transportno posodje za tri osnovne antične prehranske izdelke: vino, olje in garum, včasih pa tudi za suho sadje, sol in posebne vrste salsamenta ali žit. Sledi zgodovina raziskav in klasifikacije amfor ter omembe nekaj pomembnih študijskih srečanj na to temo. Žal med naštetimi osnovnimi literaturo ni pojasnen osnovni princip raziskave posameznih avtorjev in njihov temeljni doprinos, kar je posebej važno pri upoštevanju posameznih klasifikacij.

Objavljeno gradivo izhaja iz najdišč gornjemezijskega dela Podonavja iz 1. do 3. stoletja, za kar se je avtorica odločila zaradi ugodnega stanja raziskav na gradivu tega področja in zaradi geografske lege posameznih najdišč ob reki Donavi, kar je nedvomno odločilno vplivalo na živahno antično trgovinsko izmenjavo in posredno na številnost tovrstnih najdb,

saj je največji potrošnik vina, olja in garuma prav vojska stacionirana v taborih ob donavskem limesu.

Obdelano gradivo obsega v največji meri najdbe iz Viminacija in Singiduna. Na predelu beogradske trdnjave so v zadnjih desetletjih sistematično raziskali velik del tabora legije IV Flavije. V študijo so bile vključene tudi slučajne najdbe ter gradivo posameznih posegov iz civilne naselbine. Zaščitnega značaja so bile raziskave Kostolca in Viminacija, veliko gradiva pa izhaja iz derdapskega predela iz časa gradnje hidroelektrarn, ko je bil socialističnemu napredku žrtvovan velik del te obale in najdišč ob njej. Takrat so raziskali antične trdnjave med Golubcem in Kladovim. Najdišča Taliata, Veliki Milanovac, Čezava - Novae in Transdierna - Tekija so raziskani samo sondažno.

Iz druge etape gradnje derdapskih elektrarn pa izhaja gradivo iz najdišč Karataš Diana, Kostol Pontes, Mala vrbica in Kurvingrad, Rtkovo, Vajuga, Milutinovac, Prahovo - Aquae, in druga.

Najštevilnejše gradivo izhaja torej iz Viminacija in Singiduna in je bilo večidel že objavljeno skupaj z ostalo keramiko. Statistične raziskave iz mnogih razlogov niso bile mogoče. Edina precizna statistika je bila opravljena na gradivu iz Svetinje iz areala zgodnjebizantinske trdnjave v Viminaciju, kjer je bilo odkritih enajst tisoč odlomkov in prepoznanih (le) sedem tipov.

Avtorica je amfore razdelila po prizvodnih centrih, kar je glede na negotovo provenienco nekaterih tipov seveda ne navadno in vnaša v študijo dodatne nejasnosti. Med zahodnomediterske prištevata italjske in španske, slede vzhodnomediterske z egejskimi in maloazijskimi, ter pontske in afriške amfore. Obenem pa je avtorica obdelala tudi večjo skupino posodja lokalnega izvora, posebno skupino pa tvorijo amfore neznanega izvora in neidentificirane oblike.

Za vsak posamezni tip je dodana karta gornjemezijskega limesa z označenimi najdišči. V katalogu je dodan opis glin, barve po Munslu in opis tehničnih podrobnosti. Amfore največkrat izhajajo iz široko datiranih plasti in le za redke je bilo mogoče natančnejši časovni okvir, ki je zato toliko dragocenejši!

Med zahodnomediterske amfore prištevata Bjelajčeva devet različnih tipov, zastopanih z majhnim številom primerkov in se bolj ali manj ujemajo z uveljavljenimi klasifikacijami (npr. po Dresslu, Lambogli, Peacocku in Williamsu, Kea-eyu, Rileyu) ki jih ponesrečeno izenačuje z nepriznanimi klasifikacijami in splošnimi objavami gradiva (Kelemen, Popilian, Hayes), kar vnaša dodatno in nepotrežno nepreglednost.

K tipu I so uvrščene amfore oblike Dressel 6B. Avtoričin opis ne ustreza splošnim značilnostim oblike (M. B. Carre, *Les amphores de la Cisalpine et de l'Adriatique au debut de l'empire*, *Mel. Ec. franc. Rome* 97, 1985, 207-245), prav tako tudi ne trditve, da analize glin tovrstnih amfor niso bile opravljene (T. Bezeczky, *Amphorae from the Amber Route in Western Pannonia*, *BAR Int. ser.* 386). Čeprav se avtoričin tip nanaša na tip Dressel 6B nekajkrat razpravlja o tipu Dressel 6 nasplošno, tako npr. ko govori o transportu vina in olja. Najdbe iz gornjemezijskih najdišč so v glavnem datirane na konec 1. in prvi desetletji 2. st., kar se dobro ujema z najnovejšimi ugotovitvami T. Bezeczkega v članku *Amphorae and amphora stamps from the Laecanian workshop*, *Jour. Rom. Arch.* 8, 1995, 41-64. V katalogu nas začudi predvsem dejstvo, da takorekoč ni prepoznan noben žig Lajkanija Basa. Kljub temu moramo dodati, da sodi žig FELIX (kat. št. 9, sl. I, 9) po študijah Tassauxa med izdelke Lajkanijevih delavnic in je bil prepoznan na Štalenskem vrhu in drugje. Iz Poetovija je objavljen v CIL III, 12010.

Tip II je identičen tipu Schörgöndorfer 558, znani sta dve varianti. Pogosto se njih pojavljajo napisi, ki se običajno glasijo OLIVA NIGRA/ALBA EXDULCIS EXCELLENT. Tri amfore istega tipa z napisi so znane tudi iz slovenskih najdišč: iz Ptuja, Celja in Ljubljane, najdišče NUK II. Na obravnavanem

podonavskem področju se pojavlja amfora Schoergendorfer 558 v plasteh iz 2. st., v Singidunu celo v drugi polovici.

Tip III naj bi bil istoveten tipu italjskih amfor z ravnim dnom tipa Forlimpopoli. Že na prvi pogled je jasno, da je posodje na sliki IV temu tipu le podobno, niso pa to prave amfore Forlimpopoli (T. Aldini, *Arch. class.* 30, 1978, 242 ss., klasifikacija je dopolnila C. Panella, *Le anfore italiche del II secolo d. C.*, v: *Actes Siena, Coll. de l'Éc. franç.* Rome 114, 1989, 135-178).

V tipu IV je avtorica združila obliko Dressel 2-4 in Dressel 43, kar je seveda napačno. Amfore Dressel 2-4 so po grških vzorih izdelovali v Italiji, Španiji in Galiji, Dressel 43 pa so izvorno iz Krete in Francozi jih običajno imenujejo Crétoise 4, (C. Panella, *Oriente et Occidente: considerazioni su alcune anfore "Egee" di eta imperiale a Ostia*, *Bull. corr. hell. Suppl.* 13, 1986, 609-637). Posodje na sliki V se ne ujema z nobenim naštetih, še najbolj je podobno rodoškim, npr. sl. V, 36. in najlažje mu najdemo sorodnike med amforami iz črnomorskih najdišč, npr. Tanais (T. M. Arsenjeva, C. A. Nauvmeno, *Usadbi Tanaisa*, 1992, t. ris. 21).

Tip V je korenasta amfora Camulodunum 182, (podrobno predstavljena v W. Reusch, *Kleine, spitzkonische Amforen. Ein Beitrag zur römischen Scherkeramik. Saal. Jb.* 27, 54-62, 1970). Zanimiv je podatek, da je tovrstna amfora znana iz plasti Viminacija iz konca 2. in začetka 3. st. Proizvodni centri so bili v Egiptu, torej vsekakor ne v zahodnem Mediteranu, služila pa je po vsej verjetnosti za suho sadje, najbrž predvsem za datelje.

V skupini tipa VI najdemo španske amfore za garum oblike Dressel 7-11. Opisi značilnosti so ohlapni. V mezijskih najdiščih so amfore te vrste datirane v prvo polovico 2. st., vendar na sl. VII prikazane amfore ne sodijo k tipu Dressel 7-11. Podrobnejša analiza napisa in oblike je bila nedavno objavljena tudi iz našega prostora. (T. Bezeczky, *Gari flos hispanici*, v: *Ptuj. arh. zbor.*, 1993, 241-250).

Amfore oblike Dressel 38 so skupina posodja bolj znana pod imenom Beltran II A. Zanje je značilno široko odprto ustje in votel, koničen zatič. Spada v skupino španskega posodja za ribje omake. Iz podonavskega področja je poznano nekaj fragmentov, ki jih avtorica le negotovo pripisuje tej obliki.

Velika skupina španskih amfor za olje oblike Dressel 20 je uvrščena k tipu VIII. Nekatere so s pečati. Večina odlomkov pripada kasnejšim primerkom iz srede 2. in 3. st., kar potrjuje trditev T. Bezeczkyja. Posodje na sliki IX sodi po mojem mnenju k obliki Pelichet 47 ali t.i. galoise 4, ki so prihajale iz Galije od konca 1. pa vse do konca 3. st. (F. Laubenheimer, F. Widemann, *L'atelier d'amphoras a Corneilhan*. *Revue d'Archéométrie* 4, 1977, 59-82).

K tipu XI sodi mlajša različica amfore oblike Dressel 20, t.i. Dressel 23. Na sliki X je ustje amfore, ki je še najbolj podobno obliki Almagro 51 A (najboljši pregled za obliko Dressel 20 in 23 v S. Martin-Kilcher, *Die römischen Amphoren aus August und Kaiserzeit*, *Forschungen in August* 7, 1987).

Sledi skupina vzhodnomediterranskih amfor. V tem poglavju se L. Bjelajac dotakne balkanskih trgovskih in prometnih žil z Mediteranom. Najpomembnejša trgovska pot je bila Donava s pritoki, manj važne poti pa so vodile skozi doline Timoka in Morave ter iz Jadranskega morja preko Ulpijane in Naisa.

Med vzhodnomediterranske amfore sodi rodoška vrsta poimenovana Camulodunum 184, za katero avtorica napačno trdi, da so jih imitirali v Italiji. To velja seveda za amfore oblike Kos (Koan type v angleški literaturi). Primerki datirani v 3. st. so slej ko prej le ostanki iz starejših plasti.

Tip XI je amfora oblike Dressel 43 ali Kreta 4, na sliki XII pa so ilustracije posodja sorodne vrste, saj konice ročajev ne presegajo ustja posode (Toniolo jih imenuje posodje rodoške tradicije: A. Toniolo, *Le anfore di Altino*, *Società archeologica Veneta* 14, Padova, 1991, str. 63, sl. 115).

K tipu XII je avtorica uvrstila obliko Kapitän II, posoda za vino iz srednjega cesarstva, ki se pojavlja tudi na slovenskem ozemlju. Izdelovali so jo verjetno na otoku Kos.

Tip XIII je zgodnejša oblika tipa XIV, ali bolj znane LR 3 oblike, ki se pojavlja do 4. st. enoročajno, kasneje pa dvo-ročajno. Zanje je značilna bogato sljudnata glina in narebena površina. Posoda je sorazmerno majhna, vretenaste oblike, je prav tako egejskega ali maloazijskega izvora in v literaturi pogosto poimenovana egejski (enoročajni) vrč. Na slovenskih najdiščih je zelo pogosto zastopana, znana je npr. z Emone, Hrušice itd.

V tipu XV so združene amfore LR 4 (tip Gaza) in LR 5-6. Oblike se seveda jasno razlikujejo, kar je razvidno tudi iz priložene slike XVI, in tokom treh stoletij pozne antike tudi spreminjajo. Pogosto so prisotne na poznoantičnih najdiščih, tudi pri nas niso neznane. Poznamo jih iz Pirana, Koprca (Kapucinski vrt), Mosta na Soči, starejši primerki iz 4. st. pa se pojavljajo tudi v Celju in na Ptujju. Tip LR 5-6 ni tako pogost in se od prejšnjega loči po obliki in fakturi z izrazito dvobravno glino. Poznamo jo tudi iz Emone. To posodje je egipčanskega izvora. Amfora št. 71 iz najdišča Aquae je iz zgodnjih justinjanskih plasti.

Gotovo je najdragocenejši prispevek L. Bjelajac poglavje o pontskih amforah, ki obsega tipe od XVI do XXVIII. Opirala se je na zahodu malo poznano romunsko, rusko in bolgarsko literaturo, ter bogata najdišča v vzhodnih deželah. Iz te skupine se tudi na zahodnem Sredozemlju pogosto pojavljajo oblike LR 1 in LR 2 in tip Keay LIII (podrobna in zelo pomembna je nedavna Bonifeyeva datacija in klasifikacija oblik poznih amfor na gradivu iz Marseille, M. Bonifay, D. Piéri, *Amphores du Ve au VIIe. a Marseille: nouvelles données sur la typologie et le contenu*, *Jour. Rom. Arch.* 8, 1995, 94-130).

Prav tukaj moramo opozoriti na najnovejša spoznanja, da amfora LR 1 izhaja iz Cipra in obal Male Azije. P. Arthur pa je dokazal, da je vrč Keay LIII iz Kalabrije (P. Arthur, *Some observations on the economy of Bruttium under the later Roman empire*, *Jour. Rom. Arch.* 2, 1989, 133-142). Vsi trije tipi so pogosti na naših poznih najdiščih, največkrat skupaj z poznimi oblikami špateje. T. npr. jih srečamo v Piranu na Sv. Juriju in v Židovski četrti, v Kopru med gradivom izkopanim na trgu Garibaldi, na Vrtovinu, v Predjambi, Križni gori, Črnomlju pri Sv. Duhu, Mengšu, Kranju Kieselsteinu, Bašlju itd.

Ob številnih najdbah v Podonavju in na naših notranjih in ne le obmorskih najdiščih, smemo domnevati tudi dotok blaga po rečnih poteh vzdolž Donave in Save.

Tip XXIV, znan tudi kot Radulescu 11, je mala posodica enaka trem znanim amforam iz ptujškega tretjega mitreja. V Podonavju se pojavlja že v 5. st., karakteristična pa je predvsem za 6. in 7. st. Žal nobena ne izhaja iz datirane plasti.

Tip XXV do XXIX so afriške amfore, med nje je avtorica prištel najprej LR 7 egipčanskega izvora, vendar temu tipu pripisan odlomek na sliki XXIX najverjetneje ne sodi mednje. Tip XXVI je le ena izmed variant prej omenjena.

Tip XXVII neposrečno združuje oblike poznih cilindričnih amfor in t.i. špatejona (o zadregah z imenom spateja J. Freed, *The late series of Tunisian cylindrical amphoras at Carthage*, *Jour. Rom. Arch.* 8, 1995, 155-191), kjer so tudi objavljeni resni pomisleki k Keayevim variantam tipa XXV in XXVI.

Prav zaradi združevanja že klasificiranih oblik se avtorica ni mogla izogniti napakam v katalogu. Tako je npr. na sl. XXXII že na prvi pogled ustje spatejona oblike Keay XXVI, varianta S, značilen za 4. in zg. 5. st. znan npr. tudi iz Emone, Rodika, Ajdovščine itd.

Gotovo je zelo dragocen tudi prispevek v poglavju o amforah lokalne proizvodnje (tip XXX do XXXIV), četudi je za nekatere lokalna proizvodnja nedokazana. Znan je namreč primer najdbe amfor v pečeh Ravene, pa vendar je dan-

današnji jasno, da amfor oblik LR 1, LR 2 niso proizvajali v Raveni).

Zadnja skupina so neopredeljeni kosi.

V zaključku skuša L. Bjelajac orisati gospodarsko zgodovino tega področja, ki pa je zaradi zmotnega združevanja posameznih tipov različnega izvora malce popačen. Prav tako tudi ne drži, da so s smolo premazane amfore vedno služile le za vino, vemo, da so uporabljali nasmoljeno posodje lahko tudi za posebne vrste garuma. Posebej močan uvoz je bil po najdbah sodeč iz pontskega področja, četudi mu avtorica zmotno pripiše kar devet tipov. Zgornja trditev nedvomno drži, saj je afriški import v resnici le pičel, kar je ugotovila že tudi K. Slane v recenziji knjige Andersen Jovanović o keramiki iz Stobija, pripravljena za *9 Jour. Rom. Arch.* Na najdišču Bosman predstavljajo afriške amfore vsega le 12 % amforičnega gradiva.

Lokalni proizvodi so dovolj bogato zastopani saj je znanih in raziskanih kar 14 lončarskih in 11 opekarških peči v Viminaciju ob reki Mlavi. Produkcija je bila tu najbogatejša tekom 2. in 3. st. Iz istega najdišča izhaja tudi glazirana amfora tipa XXXIII iz 4. st. V bizantinskemu obdobju pa lokalna produkcija skoraj domala zamrla, kar avtorica razlaga z močnim importom iz pontskega področja že od 4. st. dalje. To je seveda nedvomno v tesni povezavi z vojaško zgodovino provinc. Prav v bizantinskih utrdbah pa je zastopnost amfor zelo visoka.

V Dodatku je objavljen seznam raziskanih vojaških posotojank na limesu, od koder izhaja objavljeno gradivo. Kratka zgodovina raziskav in bibliografija izčrpna predvsem za vzhodne dežele daje knjigi posebno vrednost. Sledi angleški prevod, seznam uporabljene literature in štiri tabele črnobelih fotografij.

Dobrodošla bi bila tudi podrobnejša karta!

Vemo, da je cenjena in mednarodno poznana avtorica L. Bjelajac umrla preden je uspela dokončati pričujoče delo. Knjigo je za tisk priredila S. Nikolić-Đorđević in zelo verjetno je, da je prišlo do mnogih neljubih napak prav zaradi prerane smrti avtorice. Posebej pri literaturi je očitno, da so mnoga dela navedena, pa vendar niso upoštevani njihovi rezultati! Seveda je v besedilu tudi nekaj bralcu neljubih stvari, kot npr. številke na tabelah so pomešane, kar vnaša dodatne težave pri iskanju. Za številčenje slikovnega gradiva in tipov so dosledno uporabljene okorne rimske številke, kar povečuje možnost napak (J. Freed predlaga tudi za Keayev tipologijo uporabo arabskega številčenja! *Jour. Rom. Arch.* 8, 1995, 155-191.)

Vse to pa delu ne jemlje velike vrednosti, saj je prvo te vrste na področju gornje mezijskega Podonavja. Vsakdo, ki se je kdajkoli bavil z amforami, ve kako silno težko je identificiranje odlomkov, posebej še, če je dobra literatura težko dosegljiva, bogate muzejske zbirke zahodne Evrope (Ostia, Akvileja, Kartagina, Rim) pa takorekoč nedostopne. Opravljeno delo je prelomnica v študiju rimske keramike in vsakemu, ki bo prišel za L. Bjelajac bo lažje.

Ker pa vemo, da je za podoben delo potrebnih veliko let trdega dela, je praznina, ki je nastala za avtorico pričujočega dela toliko večja in bolj boleča.

Verena VIDRIH PERKO

Éva Garam: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred. Cemeteries of the Avar period (567 - 829) in Hungary*, Vol. 3. Akadémiai kiadó, Budapest 1995. 697 str., 257 sl., 252 tab., 2 priloge.

Velikopotezno zastavljena monografska serija, ki naj bi objavljala avarskodobno gradivo Madžarske in jo je s prvi-

ma dvema knjigama o področju Baranje začel Attila Kiss, je nato za dolgo časa zastala. Sedaj je pred nami tretja knjiga izpod prizadevnega peresa Eve Garam, Attilove sodelavke v Narodnem muzeju v Budimpešti. Na prvi pogled opazna sprememba v konceptu serije je prehod z angleškega na nemški jezik. Resda je angleščina najbolj poznani svetovni jezik, a obstajajo področja za katera nima svoje terminologije. Tako je tudi zgodnesrednjeveška arheologija srednje in vzhodne Evrope. In kot se mi je potožil Attila, je imel izredne preglavice z izumljanjem angleških besed, končni izdelek pa je bil slab in vsem težko razumljiv. Zato sedaj kot sourednik (skupaj z avtorico) napake ni hotel ponoviti in se je raje odločil za terminološko mnogo prikladnejšo nemščino. Knjiga je bila napisana do aprila 1985 in je torej do izida minilo 10 let, kar pa njene aktualnosti ne zmanjšuje.

Tiszafüred leži na severovzhodnem Madžarskem in je po mojem vedenju trenutno največje objavljeno avarsko grobišče, saj se številka grobov ustavi šele pri 1282. Da je že samo izdelava kataloga veliko delo, je povsem očitno. Zato je skopost opisnega dela razumljiva, čeprav bi si želeli vsaj še podatke o grobnih jami in legi okostja. Le-te ne nadomeščajo niti nekatere risbe grobov, ker se je avtorica odločila le za izbor robov s številnejšimi pridatki. Ostajamo odvisni le od njene statistične analize in kart razprostranjenosti, ki slede katalogu. Prav tako nas ne razveseljujejo risbe, ki so močno shematične, z močnim črno-belimi senčenjem, dosledno brez prerezov, z zelo redkimi stranskimi pogledi in popolnim zanemarjanjem barv steklenih jagod. Temu ne odpomorejo niti razmeroma kvalitetne fotografije nekaterih podrobnosti grobov in izbranih predmetov. Idealna je seveda objava steklenih jagod v barvah, z uporabo ustrezne rasterske skale (povzete iz heraldike in veksikologije) pa jih je mogoče povsem korektno predstaviti tudi v črno-beli risbi. Kdor bo torej želel ponovno podrobno proučevati gradivo s Tiszafüreda, se depojskemu delu z originali ne bo mogel izogniti.

Glavni poudarek je avtorica dala analizi gradiva, kar pri skoraj 10 000 predmetih ni bil majhen podvig. Urejena je klasično po posameznih skupinah podatkov o pokojnikih, grobovih, predmetih. 91 grobov, ki ležijo pod drugimi grobovi, ali pa so jih le-ti poškodovali, daje možnost dobre notranje opore za izdelavo relativne kronologije najdišča, ki jo je avtorica s pridom izkoristila in tudi didaktično nazorno predstavila. Prvotno zamišljenemu računalniškemu razvrščanju gradiva, se je morala odpovedati, ker ni imela na voljo ustreznih opreme. Po mojem mnenju je morda tako še bolje, saj bi neizdelana metoda matematičnih algoritmov, na katerih slonijo programi, ki so trenutno največ v rabi, lahko naredila več zmede kot koristi. Tako se je dela lotila ročno. Seveda se ni izognila fascinaciji pasnega okovja, ki so najlepše in najbolj številno ter dovolj časovno občutljivo avarsko gradivo. Izdelala je podrobno klasifikacijo, ki jo pomotoma imenuje tipologija, kar je napaka, ki jo še vedno dela 99,99 % arheologov. Nekaj boljše poznavanje Klejnove monografije o tipologiji, bi arheološki skupnosti močno koristilo. A do tedaj bo preteklo še mnogo vode. Vrnimo se h knjigi. Sledilo je kartiranje tako dobljenih "tipov". Časovno povezovanje na podlagi prostorskega prekrivanja posameznih skupin, ki ga je uporabila avtorica, je tvegano početje, pri grobišču, kjer je očitna dolgotrajna uporaba istega pokopališnega prostora. Končni povzetek je vendarle korekten, iz celotne analize je očtna le časovna delitev na pločevinatne in vzletne okove, resnica, ki je že dolgo znana.

Na podoben način so obdelani uhani, najbolj pogost pridedek v ženskih grobovih. Zanimiva je analiza polmesečastih uhanov z zvezdastim priveskom. Po mnenju Čilinske gre za nakit, ki ga je mogoče povezovati s Slovani. Za Tiszafüred ji Garamova nasprotuje, češ, da gre le za uvožene predmete v uporabi avarskih žena. S tem smo pri diskusiji, ki ne bo doživela konca, dokler ne bodo razčiščena teoretična izho-